

RUILVERKAVELING EN BOSBOUW IN HET
MEERJARENPLAN

[928]

door

G. HELLINGA

Wij hebben nu een „Meerjarenplan voor ruilverkaveling en andere cultuurtechnische werken in Nederland”, dat door de Centrale Cultuurtechnische Commissie aan de minister van landbouw, visserij en voedselvoorziening werd aangeboden. Dit plan trekt ten eerste onze belangstelling en mede daarom, omdat hierin zeer behoorlijk aandacht is besteed aan het bos en wat daarvoor bij ruilverkaveling is te doen.¹⁾

De studies, die de grondslag voor dit Meerjarenplan vormen, zijn verricht door een door de Centrale Cultuurtechnische Commissie ingestelde Werkgroep Ruilverkaveling onder leiding van prof. ir. F. Hellinga en werden vastgelegd in een lijvig Rapport, dat de titel draagt: „Grondslagen van een urgentievolgorde voor ruilverkavelingen in Nederland”. Dit rapport is gedocumenteerd met een groot aantal bijlagen, die zijn samengesteld door subgroepen op specialistische gebieden. Voornamelijk gaat het hierbij uiteraard om de landbouw in al zijn aspecten, maar ook, zij het beknopter, de tuinbouw en de derde vorm van bodemgebruik, de bosbouw. Deze bijlagen vormen dus de grondslagen voor het Rapport. Zij bevatten een schat van waardevolle gegevens in de vorm van mooie en duidelijke tabellen, grafieken, kaarten en tekst.

De zogenaamde Beleidscommissie, waarvan voorzitter is ir. A. W. van de Plassche, en die uit eigen kring door de Centrale Cultuurtechnische Commissie werd gevormd, heeft nu het Rapport van de Werkgroep Ruilverkaveling gebruikt voor de opstelling van het Meerjarenplan. Er werden voor de eerste tien jaar drie ondere programmeerbare 675.000, 440.000 of 355.000 ha op een totaal van 1,5 miljoen ha, waarop behoefte bestaat aan ruilverkaveling. Hierop sluit een uitvoer plan voor latere jaren aan. Welk programma zal worden uitgevoerd is afhankelijk van beschikbare financiën, werkkrachten enz. en vormt een beleidskwestie van Regering en Staten Generaal.

Uiteraard is hierbij het doel de heruitrusting van het platteland, door middel van „moderne” ruilverkaveling, tezamen met de verbetering van het gehele maatschappelijke klimaat, omdat in technisch en economisch opzicht de agrarische gebieden, vooral sinds de Tweede Wereldoorlog, snel verouderen. „Ruilverkaveling nieuwe stijl”, dat wil zeggen verbetering van de externe produktiemiddelen, in samenhang met economische mogelijkheden en sociale omstandigheden.

Als achtergrond voor de uitvoering van structuurverbeterende werken op het platteland, ziet de Commissie de noodzaak tot versterkte rationalisatie en kostprijsverlaging. Vijf factoren vormen de grondslag, waarop de vernieuwing van agrarische gebieden en de bepaling van de ter bevordering van de welvaart nodige maatregelen zijn gebaseerd:

1. De te verwachten toekomstige planologische bestemming.

¹⁾ Zie de aankondiging van het Meerjarenplan in de rubriek „Mededelingen van het Boswezen, de Houtvoorziening en de Jacht”.

2. De huidige bedrijfsgroottestructuur.
3. De cultuurtechnische uitrusting, of anders gezegd, de externe produktieomstandigheden, met de te verwachten effecten van de wijziging c.q. verbetering.
4. De maatschappelijke toestand, o.a. het werkgelegenheidsaspect.
5. De verbetering van de interne produktie-omstandigheden van de landbouwbedrijven.

Het onderzoek leidde voor de landbouw tot de conclusies, dat:

- a. de bedrijfsstructuur in de landbouw zich in de komende tientallen jaren zal moeten aanpassen aan de snelle ontwikkeling van mechanisatie en rationalisatie;
- b. de landbouw zich zal moeten aanpassen aan de ontwikkeling van de consumptie en de afzetmogelijkheden;
- c. een welvarende agrarische bevolking de van nature vruchtbare gronden exploiteert op een oppervlakte cultuurgrond, die vooreerst ongeveer gelijk blijft door inpoldering enerzijds en afstoting aan niet-agrarische bestemmingen anderzijds;
- d. de intensivering van de landbouw in de naaste toekomst aan een zekere stabilisatie toe is.

Daarom wordt rekening gehouden met een belangrijke afname van het aantal werkers in de landbouw en met een reeds sinds 1945 aan de gang zijnde, onverminderd krachtig doorgezette daling van het aantal zeer kleine en kleine bedrijven in perioden van hoge werkgelegenheid. Gebieden met meer dan 50—60 bedrijven van 1—10 ha per 1.000 ha cultuurgrond moeten in de eerste plaats worden verbeterd.

Naast deze opmerkingen omtrent de algemene en landbouwkundige strekking van het Meerjarenplan is het de bedoeling om uit het plan die punten, die aanraking met de bosbouw geven of waar de bosbouw ter sprake komt, naar voren te brengen. Daarbij is het vaak nodig en interessant om het verband met de algemene grondslagen te leggen. Waar in het plan wordt gesproken over de mogelijkheden van verbetering, wordt tevens vermeld, dat verbetering toch niet steeds zal behoeven plaats te vinden; de investering moet namelijk resulteren in kostprijsverlaging en niet in produktieverhoging; zo zullen verbeteringen op armere gronden eerder resulteren in produktieverhoging dan in kostprijsverlaging. Ik citeer hier uit het rapport:

„Technisch is het mogelijk ook van slechtere woeste gronden akker- en weidebouwgronden te maken en bestaande slechte cultuurgronden te verbeteren. De ervaring heeft echter geleerd, dat in dergelijke gebieden de werken meestal kostbaar zijn en de exploitatiekosten per kilogram produkt hoog worden, zodat bebossing een juistere gedragslijn is. Dit geldt temeer daar men kan stellen dat de oppervlakte bos in Nederland zeker niet mag afnemen en dat men voorts het nog bestaande areaal woeste gronden dient te beschermen. Dit sluit niet uit, dat men incidenteel bij kavelrationalisatiewerkzaamheden geringe herschikkingen van landbouwgrond, bos en woeste grond dient te bevorderen”. En even verder:

„Daar, waar in de komende decennia zonder economische of sociale spanningen op te wekken, submarginale gronden al dan niet in het kader

van agrarische verbeteringsplannen kunnen worden omgezet in produktiebos of recreatiegebieden dient dit te worden bevorderd".

Hier worden dus mogelijkheden geopperd, waardoor de zo nodige vergroting van de houtproduktie in Nederland mede kan worden bevorderd, al moet ik er bij zeggen, dat helaas, weer de slechtste gronden voor de bosbouw overblijven, waarbij ik zou willen opmerken, dat een goed beheerd produktiebos tevens een recreatiegebied kan zijn.

Het vorenstaande proces, veelal gepaard gaande met zelfsanering, waarbij zeer kleine landbouwbedrijven zonder ingrijpen van de overheid verdwijnen, heeft de laatste tijd een grote omvang aangenomen.

Deze veranderingen in de bestemming van de grond en de betekenis daarvan voor de bosbouw in Nederland memoreerde ik in mijn inaugurele rede en soortgelijke kwesties spelen ook in andere europese landen een rol, waarvoor ik verwijs naar verslagen van de Europese bosbouwcommissie van de F.A.O. van de Hoogh. N.B.T. 29 (12) 1957 (304—309) en 30 (11) 1958 (301—311).

Ook verderop in het plan komt hetzelfde naar voren bij de behandeling van de doelstellingen van het cultuurtechnisch beleid onder het punt (model 2): gelijkblijvende produktie; hier staat geschreven: „van nature slechtere gronden”..... en „het aantal kleine agrarische bedrijven zeer drastisch worden verminderd en een zeer belangrijk deel van de minst goede en slecht uitgeruste nederlandse cultuurgronden” tot bos worden gemaakt.

Bebossing wordt ook gezien als een middel tot de wenselijk geoordeelde herschikking in het produktiepatroon van het nederlandse bodemgebruik. Men kan dus hieruit wel concluderen hoe nauw de bosbouw ook bij landbouwruilverkavelingen betrokken kan zijn en dus, zoals hierboven reeds werd aangeduid, door onderzoek voor zijn taak moet zijn berekend. Dit geldt eveneens daar, waar men geen direkte volledige ruilverkaveling uitvoert, maar voorshands volstaat met alleen waterbeheersings- en ontsluitingswerken buiten ruilverkavelingsverband, die een groot effekt hebben en betrekkelijk geringe investeringen vergen. Ook hiervoor is in verscheidene gebieden de noodzaak aanwezig. Zo zal volgens het Rapport in de provincies Groningen, Friesland, Overijssel, Utrecht, Noord- en Zuid-Holland vooral het accent liggen op de waterbeheersing en in Drente, Zeeland en Noordbrabant op de ontsluiting. Van een betere ontsluiting zal de bosbouw nooit nadeel ondervinden, integendeel, maar aangezien de waterbeheersing neerkomt, aldus het Meerjarenplan, op het verminderen van wateroverlast, zal de bosbouw op zijn qui vive moeten zijn. Want een bosbegroeiing die zich met zijn vorm en groei van het wortelstelsel eenmaal heeft ingesteld op een bepaalde — hoge — grondwaterstand, zal grote schade kunnen ondervinden van een verlagging ervan. Een voorbeeld van dit bezwaar vormen de vele topdorre eiken langs de autosnelweg Keulen—Baden. De waterbeheersing in Nederland strekt zich in dit Meerjarenplan vooral uit kostenoverwegingen nog niet uit tot een watervoorziening van droogtegevoelige gronden, alhoewel in technisch opzicht de mogelijkheden hiertoe wel aanwezig zijn, men vergelijkte ir. D. A. Krayenhoff van de Leur in zijn Openbare Les van 4 december 1958 bij zijn ambtsaanvaarding als lector in de hydraulica en de grondmechanica.

Voor de bepaling van de urgentievolgorde voor ruilverkaveling van gebieden, is het noodzakelijk door een vergelijkend onderzoek inzicht te krijgen in de grootte van het bedrijfseconomisch effect, dat met de verbetering wordt bereikt en de mate van maatschappelijke achterstand.

Voor het eerste wordt gebruikt het zogenaamde investeringseffect, zijnde de berekende jaarlijkse baten uit de investeringen voortvloeiende, gedeeld door de totale investeringen per ha. Deze totale baten en kosten zijn samengesteld uit de baten en kosten van de verbetering van de waterhuishouding, ontsluiting en verkaveling, grondverbetering en overige werken als ontginning en boerderijverplaatsing. Enige cijfers uit het zeer gedetailleerde en gemotiveerde rapport mogen een en ander illustreren. De totale investeringskosten in ruilverkavelingen worden blijkens de uitgevoerde inventarisaties (die de gehele oppervlakte van Nederland omvatten) gemiddeld voor Nederland door de Werkgroep begroot op f 2700/ha; de Werkgroep geeft zelf reeds aan dat dit bedrag aan de lage kant is, zodat dan ook de Centrale Cultuurtechnische Commissie dit bedrag begroot op f 3400/ha als landelijk gemiddelde. De totale baten bedragen volgens een schematische berekening gemiddeld f 320/jaar/ha. Uitdrukkelijk wordt er op gewezen dat de genoemde bedragen alleen relatieve betekenis hebben en geen absolute waarde. Dit betekent een investeringseffect van 0,12 als landelijk gemiddelde of gerekend naar de verschillende maatregelen van verbetering.

	Investeringen	Baten	Investeringseffect
Waterhuishouding	22%	29%	0,15
Ontsluiting	23%	26%	0,13
Grondverbetering	38%	14%	0,11
Verkaveling ¹⁾		20%	
Overige werken	17%	11%	0,08
Totaal	f 2700	f 320	0,12

De regionale spreiding van deze waarden en vele andere, wordt in het rapport op schitterende wijze op kaarten weergegeven. Enkele er van zijn in het Oudejaarsavondsnummer van het Tijdschrift van de Nederlandsche Heidemaatschappij, waarin het Meerjarenplan speciaal werd besproken, gereproduceerd. Bij een investeringseffect beneden 0,05 per gebied, waarvoor ruilverkaveling wordt onderzocht, vindt geen ruilverkaveling plaats; een waarde van 0,15 wordt beschouwd als een kritische grens, waar boven altijd een ruilverkaveling wordt ten uitvoer gelegd. Dit investeringseffect ligt voor de grote landbouwgebieden tussen 0,08 en 0,20. Hoe groter deze uitkomst is, hoe groter de urgentie van ruilverkaveling vanuit technisch-economisch standpunt bekeken.

De mate van maatschappelijke achterstand van een gebied, het tweede punt dat belangrijk is voor de urgentiebepaling voor ruilverkaveling, wordt uitgedrukt in de som van een puntenwaardering voor een agrarisch-maatschappelijke groep van factoren: het gemiddelde inkomen van agrarische bedrijfshoofden en de grootte van het aantal (zeer kleine) bedrijven van 1—5 ha per 1.000 ha cultuurgrond, alsmede voor een algemeen maatschappelijke groep van factoren: de ligging in een eco-

¹⁾ Een interessant cijfer is bijvoorbeeld, dat de gemiddelde afstand in Nederland van boerderij tot midden-kavel 1100 m is.

nomisch ontwikkelingsgebied (strukturele werkloosheid), het geografisch isolement, het aantal krotwoningen en het aantal aansluitingen op elektriciteits- en waterleidingnet.

Voor elk der zes onderdelen wordt 0 punten gegeven wanneer de toestand boven die van het landsgemiddelde ligt en tot 16 punten totaal kan worden gegeven, al naar de toestand ongunstiger is dan het landsgemiddelde. Dit is ook gedaan voor alle ruim 750 onderzochte gebieden, die een gemiddelde oppervlakte van 3.000 ha hebben. Het investerings-effekt en de maatschappelijke toestand worden in een assenstelsel uitgezet. De grens voor al of niet urgentie van ruilverkaveling wordt gevormd door de lijn, die verbindt het punt maatschappelijke factoren 0 en investeringseffekt 0,12 met het punt maatschappelijke factoren 16 en investeringseffekt 0,05. Is zowel investeringseffekt als de maatschappelijke achterstand groot, dan is dat gebied ruilverkavelingsurgent.

Naast bovengenoemde factoren komen uiteraard ook nog andere overwegingen in het geding, zoals werkgelegenheid, strukturele werkloosheid, industrialisatie, enz.

Oorspronkelijk maakte de werkgroep een drie-dimensionale voorstelling van de urgentiebehoefte door op de X-as uit te zetten het investerings-effekt van de cultuurtechnische factoren, dit is dus het technisch-economisch effect, op de Y-as de groep van maatschappelijke agrarische en algemene factoren en op de Z-as de behoefte aan bedrijfsvergroting; dit is de totale oppervlakte van de bedrijven van 5—10 ha per 1000 ha cultuurgrond.

Dank zij de urgentieberekeningen is de commissie gekomen tot een urgentieplan van 20.000—30.000 ha per jaar, omdat gebleken is dat van onze globaal 2 miljoen ha cultuurgrond 1,5 miljoen ha zal moeten worden aangepast, waarvan 1,3 miljoen ha urgent is; 300.000 ha zijn goed ingericht en in de eerstkomende 20 jaar zal 150.000 à 200.000 ha voor niet-agrarische doeleinden in beslag worden genomen. Ongeacht de voorbereidingsperiode van 5 jaar wordt voor de gemiddelde duur van een ruilverkaveling gerekend op 10 jaar.

De Werkgroep heeft ook de vraagstukken van inrichting en verbetering van boscomplexen aan een beschouwing onderworpen, waarbij bleek dat, evenals voor de tuinbouw, andere wijzen van beoordeling nodig waren dan de hierboven schetsmatig gegeven richtlijnen voor de akker- en weidebouw, en wel omdat de produktiefactoren in de bosbouw een andere betekenis hebben en de verzameling van de gegevens op andere wijze dient plaats te hebben.

Wij zullen iets uitvoeriger bij de bosbouw stilstaan, maar moesten toch tot beter begrip van een en ander ook aan de landbouw de nodige aandacht schenken; ook al omdat ook dit deel vele gedachten en gegevens bevat, die misschien ook in de bosbouw een zekere weerklank kunnen vinden. Door de Werkgroep is een subgroep-bosbouw ingesteld om de factoren na te gaan die van belang zijn voor de urgentiebeoordeling van ruilverkaveling van bosstreken. Deze subgroep bestond uit ir. G. A. Overdijkink (voorzitter), ir. A. F. ten Bruggencate en ir. A. J. Grandjean van het Staatsbosbeheer en dr. D. Burger van het Nationale Plan. De bevindingen zijn neergelegd in bijlage 6 van het Rapport van de Werk-

groep welke, „Bosbouw” (12 bladzijden) tot titel draagt.

Ten behoeve van dit onderzoek is voor de nederlandse bosstreken door het Staatsbosbeheer een enquête gehouden omtrent de bezitsverhoudingen, de ontsluiting, de kavelgrootte en kavelvorm, de ontwateringstoestand en de waarde van de houtproduktie. Met andere woorden, een cultuurtechnische en een bedrijfskundige inventarisatie van de bosgebieden.

Het Rapport haalt aan de publikatie van de Directie van de Landbouw: „De plaats van het bos in de nederlandse samenleving”, 75 blz., Staatsdrukkerij Den Haag, 1954, waarin reeds werd aangegeven dat verbetering van het bosbezit nodig en mogelijk is. Bijvoorbeeld brengt het naaldhout thans slechts 70% op van wat bij weinig ingrijpende verbeteringen bij dezelfde bossamenstelling zou kunnen worden bereikt. Bij gebruik van meer producerende soorten dan de groveden, is nog een belangrijk hogere produktie bij dezelfde oppervlakte te behalen. Dus, constateert het Rapport, wordt met de geteelde soorten niet het optimale opbrengstniveau gehaald en is er een afwijking van een optimale soortenkeuze. Hierin heeft de bosbouw een grotere achterstand dan land- en tuinbouw. Ten dele komt dit door de lange omloop en ook is het niet mogelijk om zonder kapitaalverlies snel om te schakelen. Hieraan zou ik willen toevoegen dat zeer vele nieuwe bebossingen thans wel aan de eisen van optimale produktiemogelijkheid en van de beste boomsoortenkeuze voldoen, dank zij het in de afgelopen tien jaren verrichte onderzoek van talrijke facetten van de bosbouw, bodemkartering en bodemwaardering naar boomsoorten, bemesting, grondbewerking enz., het intensiever beheer en de voorlichting.

De te lage produktie is voorts ook een gevolg van het handhaven van een economisch niet verantwoorde omloop, niet voldoende dunnen, onvoldoende maatregelen ter voorkoming van schade door wild, konijnen, insekten en zwammen. Verschillende van deze bedrijfsverbeteringen zijn in het kader van een ruilverkaveling door te voeren. De inventarisatie omvatte 170.000 ha. Buiten de inventarisatie vielen 50.000 ha omvattende complexen van kleiner dan 50 ha, 10.000 ha schermbos in de duinen en 20.000 ha niet-houtproduktiebos.

Vanuit ruilverkavelingsstandpunt bekeken kan inderdaad worden gezegd, dat de geringere produktie niet aan cultuurtechnische omstandigheden is te wijten, hetgeen ook tot uitdrukking komt in de hieronder aangehaalde cijfers. De Werkgroep heeft namelijk een beoordeling voor Nederland als geheel (in het rapport ook per provincie) gegeven in goed, matig of slecht voor:

	<i>matig</i>	<i>slecht</i>
Waarde houtproduktie	27.700 ha	14.900 ha
Bezitsverhoudingen	9.600 „	9.400 „
Ontsluiting (ex- en intern)	22.000 „	7.700 „
Kavelgrootte en -vorm	4.900 „	5.500 „
Ontwatering	800 „	550 „
Totaal	65.000 ha	38.050 ha

De hierbij aangelegde criteria voor de beoordeling zijn duidelijk in het Rapport omschreven, maar doen hier minder terzake. De oppervlakten voor de verschillende factoren kunnen dezelfde zijn. Opvallend is de naar oppervlakte geringe ontwateringsbehoefte. Uit de tabel volgt, dat bijna 43.000 ha een onvoldoende houtproduktie heeft; dit is ongeveer 25% van de onderzochte 170.000 ha. De ontsluiting speelt hierbij ook een belangrijke rol.

Bij een eventuele herindeling zullen vooral naar voren komen de factoren grootte, vorm en kwaliteit van de percelen, maar ook leeftijd en kwaliteit van de houtopstanden. Ontwatering ¹⁾ en ontsluiting zijn gemakkelijk te verbeteren factoren; bezitsverhoudingen, kavelvorm en houtproduktie zijn moeilijk te verbeteren, omdat onder andere door voortijdige kap kapitaalvernietiging optreedt. De praktische mogelijkheden voor ruilverkaveling stuiten daarom op grote en ten dele onoverkomelijke moeilijkheden. Want, vooropgesteld mag worden dat voor een doelmatige bedrijfsvoering de vorming van vrij grote bosbezittingen gewenst is.

Vele bezittingen zijn te klein om doelmatig als zelfstandige eenheid te worden geëxploiteerd. Meer dan de helft van ons bosbezit is als versnipperd aan te merken. Een combinatie van 5 à 10 bezittingen van 25 ha kan doelmatig worden beheerd. Het is begrijpelijk dat hierbij op grote moeilijkheden wordt gestuit. Voorts zal verbetering van de ontsluiting kostenverlaging geven, terwijl ruilverkaveling in bosstreken zal resulteren in hogere bruto-opbrengsten, waarvoor bosbouwkundigen in hun werkgebied nu eenmaal minder bevreesd zijn dan landbouwkundigen in hun eigen gebied.

Tot de investeringen in een ruilverkaveling in bosstreken moeten dus worden gerekend: cultuurtechnische werken, maar ook herbebossing, inhalen achterstand dunningen, betere onkruidbestrijding, voorraadbemesting. Het doel is dus meer bedrijfskundige dan cultuurtechnische verbeteringen. Het bleek niet mogelijk per gebied een raming op te stellen van de baten en de nodige investeringen. Een globale en voorlopige schatting van de nodige investeringen, uitgedrukt in guldens per ha, geeft:

Huidige toestand:	<i>matig</i>	<i>slecht</i>
Bosbouwkundige verbeteringen	360	540
Ontsluiting	60	80
Ontwatering	20	40

Hieruit blijkt wel hoe gering de cultuurtechnische investeringen zijn. Het investeringseffekt ten gevolge van betere ontsluiting (ontwatering kan buiten beschouwing blijven wegens geringe oppervlakte en geringe investering) en bosbouwkundige verbeteringen wordt dan berekend op ongeveer 0,05; dit is laag in vergelijking met de landbouw, waar dit van 0,08—0,20 uiteenloopt. Deze beide gegevens zijn echter niet goed vergelijkbaar. Een urgentievolgorde is voor bosgebieden niet te ontwerpen, omdat daarvoor het verzamelde materiaal te kort schiet.

De conclusie luidt dan, dat ruilverkaveling een instrument ter verbetering van ons bosbezit kan zijn en daarom in normale ruilverkavelingen

¹⁾ Ontwatering van bosgebieden komt bijvoorbeeld in Finland veel voor.

kan worden ingepast. „Maar”, zegt de Werkgroep, „de eigenaren moeten rationeel produceren, want dit is een eis bij ruilverkaveling”. En voorts zegt ook de Centrale Cultuurtechnische Commissie, dat het beheer van grotere complexen meer is te verbeteren door oordeelkundige behandeling, zoals plantsoenkeuze, grondbewerking, bemesting, dunning, ziektebestrijding en velling, dan door cultuurtechnische maatregelen. Ruilverkaveling is nauwelijks aan de orde; wel dus ontsluiting en waterbeheersing.

Naar mijn mening geschiedt de grondbewerking reeds thans volgens de juiste methoden en ook zijn voor een doelmatige bemesting, alle gegevens aanwezig. Voorts had mijns inziens de rationalisatie van vele bedrijfshandelingen sterker naar voren moeten worden gebracht. Met rationalisatie is bedoeld: de meest economische methode om enig werk te doen, hetgeen dus neerkomt op arbeidsmethoden-onderzoek en na instructie, toepassen in de praktijk, eventueel gepaard gaande met, op grond van deze beste arbeidsmethode bepaalde, gemeten tarieven.

De Commissie vervolgt dan met op te merken, dat, indien het bosareaal in Nederland toeneemt in verspreide bezittingen, ruilverkaveling zin heeft. Deze toeneming kan zijn oorzaak vinden in de bebossing van slechtere gronden. Men zou in dit geval het daar heen moeten leiden, dat vorming van aaneengesloten complexen wordt bevorderd. In Zwitserland, Duitsland en Oostenrijk heeft men met bosruilverkavelingen al ervaring en er een techniek voor ontwikkeld. De Werkgroep merkt voorts ook nog op, dat de medewerking van de eigenaren niet steeds van harte zal gaan, omdat de bosexploitatie veelal op andere dan rationele houtproductie is gericht.

In de eerste plaats zou ik hierbij willen opmerken, dat met bosexploitatie waarschijnlijk wordt bedoeld: bosbeheer en voorts, dat het woord „veelal” waarschijnlijk betrekking heeft op het vernipperde bezit en niet op de 40.000 ha bos van het domeinbeheer van het Staatsbosbeheer, de 16.500 ha gemeentebos en de grote bezittingen onder beheer van deskundigen, hetzij grote lichamen, hetzij partikuliere houtvesteren. Deze behoren tot een groot deel van de geïnventariseerde 170.000 ha bos innemen en daar is wel degelijk het doel van het beheer rationele houtproductie. Dat wil echter niet zeggen, dat er niet vele verbeteringen mogelijk en wenselijk zijn. Het is daarom toch wel goed, dat de tekortkomingen nogmaals naar voren zijn gebracht. Wij kunnen het geheel eens zijn met de Centrale Cultuurtechnische Commissie, waar deze stelt, dat in Nederland nog overwegend oorzaken buiten het cultuurtechnische vlak de rentabiliteit van de bosbouw bepalen. Hierop werd ook vroeger reeds de aandacht gevestigd door Becking in zijn Dies-rede, 1956, door D. Burger in het N.B.T. 29 (7/8) 1957 (177—190) en door steller dezes in zijn inaugurale rede, 1958.

Doelmatige planning en bijvoorbeeld gezamenlijke regeling van beheer en houtafzet door een deskundige instantie behoren tot de mogelijkheden waarbij iedere partner van de baten van zijn bezit blijft verzekerd. Moge het vorenstaande voor de lezer aanleiding zijn het gehele Meerjarenplan, met zijn Grondslagen en de hierbij behorende Bijlagen, ter hand te nemen.